

СЕКЦІЯ 1

МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

НОВІТНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В СУЧАСНІЙ ЗАРУБІЖНІЙ НАУЦІ: РЕЗУЛЬТАТИ СИСТЕМАТИЧНОГО ОГЛЯДУ

LATEST RESEARCH OF TOLERANCE IN MODERN FOREIGN SCIENCE: RESULTS OF THE SYSTEMATIC REVIEW

Стаття присвячена висвітленню результатів вивчення сучасних наукових підходів до трактування толерантності як норми співіснування країн та громадян у них. Зазначається, що перспективним науковим завданням є здійснення систематичного огляду і системного аналізу новітніх психологічних і суміжних із ними досліджень толерантності, які представлені в зарубіжній науковій літературі за останні п'ять років. Ці розвідки надаватимуть наукове уявлення про світові тенденції у вивченні сучасних підходів до толерантності як фундаментального універсального принципу, на якому базуються людські взаємовідносини.

Стаття репрезентує психологічне визначення толерантності, за яким толерантність – це терпимість, поблажливість до когось або чогось. Це настановлення на ліберально поважні відносини ставлення і сприйняття зрозумінням поведінки, переконань, національних та ін. традицій і цінностей інших, які відрізняються від власних. Толерантність сприяє попередженню конфліктів і встановленню взаєморозуміння.

Зміст статті є результатом аналізу зарубіжних розвідок, які висвітлюють: а) проблеми етнічної толерантності, проявленої в багатоетнічному суспільстві; б) діагностику виховання і розвитку толерантності у студентів в освітньому процесі ЗВО; в) мовну і лінгвістичну толерантність; г) толерантність як імператив; д) юридичну толерантність; е) толерантність систем машинного перекладу; є) психологію інтолерантності; ж) толерантність у спілкуванні; з) адаптивну толерантність; и) соціально-психологічну і міжгрупову толерантність та ін. У висновках зазначається, що в цивілізованому світі толерантність стає загальнолюдським принципом перцепції, інтеракції і комунікації між різними націями, принципом збереження миру планетарним людством, забезпечення гармонії у співіснуванні та успішній і продуктивній взаємодії.

Незважаючи на галузь науки або аспект дослідження, центральним ланцюгом будь-якої розвідки залишаються людина та її психічна властивість виявляти або не виявляти толерантність.

Ключові слова: толерантність, інтолерантність, терпимість, системний аналіз, дослідження.

The article is devoted to the coverage of the results of studying the modern scientific approaches to interpretation of tolerance as a norm of countries and citizens coexistence in them. It is noted that: 1) a promising scientific task is to carry out a systematic review and systematic analysis of the latest psychological and related to them research on tolerance, which are presented in the foreign scientific literature over the past five years. These explorations will provide a scientific insight into existing global trends in the study of modern approaches to tolerance as a fundamental universal principle on which human relationships are based.

The article represents a psychological definition of tolerance according to which the tolerance is the forbearance, indulgence towards someone or something. This is an instruction to the liberal respect of attitudes and acceptance with understanding of behavior, beliefs, national and others traditions and values that differ from their own. Tolerance helps to prevent conflicts and establish mutual understanding.

The content of the article is the result of foreign investigations, which covers: a) the problems of ethnic tolerance manifested in a multiethnic society; b) diagnostics of education and development of tolerance in students in the educational process of higher schools; c) language and linguistic tolerance; d) tolerance as an imperative; e) legal tolerance; f) tolerance of the machine translation systems; g) psychology of intolerance; g) tolerance in communication; h) adaptive tolerance; i) socio-psychological and intergroup tolerance, etc. In the conclusions it is stated that in the civilized world tolerance becomes a universal principle of perception, interaction and communication between different nations, the principle of preserving peace by planetary humanity, ensuring of harmony in coexistence and successful and productive interaction.

Regardless of this or that branch of science, or this or that aspect of research, the central chain of any investigation remains a man and his mental ability to show or not to show tolerance.

Key words: tolerance, intolerance, tolerance, forbearance, systemic analysis, research.

УДК: 316.547.5 (100) «2016/2021»
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.28.1>

Доброскок С.С.
здобувач
Університет Григорія Сковороди
у Переяславі

Постановка проблеми дослідження. Ідея толерантності у світі, зокрема в Європі, втілювалася в науку у вигляді концепції «мультикультуралізму», що означала підтримку культурної різноманітності у світовому просторі і окремо взятій країні, терпимість до Іншого в усіх його

проявах. Нетолерантність до представників інших релігій, культур, поглядів підлягала суспільному осуду.

В 1995 році прийнята Декларація принципів толерантності ЮНЕСКО (Declaration of principles of tolerance), в українському пере-

кладі – «Декларація принципів терпимості». Вона визначає толерантність як повагу, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, як чесноту, яка уможливує досягнення миру [1; 6]. Серед багатьох аспектів проблеми толерантності (соціальної, гендерної, психологічної, професійної, релігійної, політичної, мовної, освітньої, стосовно інвалідів, інклюзивної, сексуально орієнтованої та ін.) особливе значення на початку XXI століття набули її мовна, гендерна, міжкультурна, етнорасова і конфесійна складники. 16 листопада відзначається Міжнародний день, присвячений терпимості (International Day for Tolerance). У сучасному світі толерантність забезпечується створенням символів, які відповідають загальнолюдським цінностям на кшталт прав людини, демократії, миру. Нині толерантність стає нормою існування багатьох цивілізованих країн і їх громадян.

З огляду на це перспективним науковим завданням є здійснення систематичного огляду і системного аналізу новітніх психологічних і суміжних із ними досліджень толерантності, які представлені в зарубіжній науковій літературі за останні п'ять років. Ці розвідки надаватимуть наукове уявлення про світові тенденції у вивченні сучасних підходів до толерантності як фундаментального універсального принципу, на якому базуються людські взаємовідносини, окремі суспільства і світ загалом. Отже, мета статті – описати результати системного аналізу новітніх зарубіжних досліджень у галузі толерантності, презентувати вектори психологічних та інших досліджень толерантності в сучасній світовій науці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «толерантність» має кілька тлумачень і вживається в різних галузях природних, соціально-психологічних та інших наук. Історично першою формою прояву толерантності була віротерпимість. Етимологічно слово «толерантність» походить від латинського слова *tolerantia*, що означає «витривалість», «стійкість». У багатьох культурах поняття «толерантність» є своєрідним синонімом «терпимості». Більшість тлумачних словників XX століття визначають «толерантність» як терпимість до чужого образу життя, чужої поведінки, чужих звичаїв, почуттів, вірувань, думок, ідей тощо. У сучасну українську мову це слово прийшло з англійської – *tolerance* – «терпимість, готовність приймати поведінку і переконання, які відрізняються від власних, навіть якщо ви не погоджуєтеся або не приймаєте їх». Семантичне поле слова «толерантність» є сегментом семантичного поля «терпимість», але з деяким зрушенням у бік поняття «прийняти» [3]. І.А. Стернін зазначає, що слова *толерантність* і *терпимість* за значенням не

збігаються. Терпимість – слово старе, для нас звичне, воно означає *терпіння* людини *щодо «поганого»*. Толерантність – слово нове, запозичене, воно означає *терпіння щодо іншого, другого, несхожого*. Проявляти толерантність – це вважати, що якщо хтось не такий, як ти, або він учиняє щось не так, як ти, це зовсім не значить, що він поганий і що його потрібно змусити відмовитися від його власних звичаїв, думок.

Цей науковець також зазначає, що існує багато видів толерантності, вона багатоліка. Проте вона не поширюється на порушення моралі або законів, на злочинну діяльність – їх не можна терпіти і необхідно припиняти. У будь-якій цивілізованій країні громадянам потрібні як терпимість, так і толерантність [7].

Отже, слово «толерантність» хоча і вживається як синонім «терпимості», несе в собі інші смисли: це не пасивна позиція (терпіти значить наступати на себе, уступати комусь). Толерантність – це активна соціально-психологічна поведінка, до якої людина приходиться свідомо і добровільно [4, 5].

У психології *толерантність* – це не тільки терпимість, поблажливість до когось або чогось. Це *настановлення* на ліберально поважні відносини *ставлення і сприйняття з розумінням* поведінки, переконань, національних та ін. традицій і цінностей інших, які відрізняються від власних. Толерантність, як обґрунтовано стверджують психологи, сприяє попередженню конфліктів і встановленню взаєморозуміння між людьми [2].

Систематичний огляд і системний аналіз зарубіжних досліджень толерантності засвідчив, що толерантність представлена в зарубіжній науці нині в багатьох аспектах. Серед них кілька розвідок присвячені *етнічній толерантності*, проявленій в *багатоетнічному суспільстві*.

Так, проблема мовної стратегії сім'ї як фактора формування етнічної толерантності в поліетнічному суспільстві вирішується в дослідженні О. Максимової, О. Рассолової і Л. Нагматуліної. Автори зазначають, що формування інтерактивної мовної стратегії в сімейному просторі має розглядатися в контексті формування етнічної толерантності. Автори доводять, що в сучасних умовах мовного різноманіття інтенсивна взаємодія різних мов, володіння кількома мовами є невід'ємною вимогою та гарантом діалогового спілкування у просторі різних етнічних груп. Використовуючи стратегію якісного аналізу, автори демонструють вплив мовної стратегії сім'ї на формування установок про етнічну толерантність, вводять у науковий обіг такі терміни, як внутрішньосімейні трансфери, мовна поведінка, цифрове середовище, етнічна толерантність, для характеристики інтерактивної мовної стратегії сім'ї [16].

М. Гірш, М. Веркуйтен, К. Йогісваран обґрунтували, що життя з огляду на різноманітність вимагає, щоб члени суспільства іноді приймали позагрупові практики, які окремі індивіди особисто не схвалюють (тобто виявляли толерантність). Використовуючи експериментальний дизайн, ці науковці дослідили терпимість більшості голландців до суперечливих практик із різним ступенем морального занепокоєння, здійснених культурно несхожою (мусульманською) або подібною (ортодоксальною протестантською) меншиною. Крім того, вони дослідили, чи впливали аргументи «за» чи «проти» (або в поєднанні обох) у конкретній практиці на прояв толерантності. Результати засвідчили, що учасники виявляли меншу толерантність до провокаційних практик, коли це було пов'язано з мусульманами, а не ортодоксальними протестантами, але не тоді, коли така практика викликала високий ступінь морального занепокоєння. Це вказує, як довели науковці, на те, що протидія конкретній практиці – це не просто питання неприязні до мусульман. Вона може спричинити й несхвалення специфічної практики. Сформульовані аргументи не мали постійного впливу на рівень прояву толерантності до практик [14].

Актуалізується в науковому просторі зарубіжних країн і така проблематика, як *толрантність до репрезентації гендерної і сексуальної різноманітності*. Автори дослідження М.Дж. Тестолін, Дж.Р. Санфеліце і А. Луїздос Сантос Сільва проаналізували та обговорили поведінку майбутніх учителів у Valedos Sinos/RS на основі концепції толрантності та солідарності щодо репрезентації гендерної та сексуальної різноманітності в розважальних ЗМІ. Дані були зібрані дослідниками під час сесій фокусної групи та шести індивідуальних напівструктурованих інтерв'ю. Вони проаналізували ці дані, використовуючи методологію аналізу змісту й виявили, що більшість учасників виступають за представництво гендерної та сексуальної різноманітності в розважальних ЗМІ. Однак деякі інформанти підкреслювали необхідність обмеження таких представництв, наприклад, конкретним часом, уникаючи їх серед відкритих телевізійних каналів. Це змусило науковців вважати, що їхні думки ґрунтуються на толрантності та політично коректній мові, яка, можливо, приховує віру в перевагу та спробу накласти цензуру на простір, обіг та висловлювання людей, які не гетеронормативні [30].

Велику увагу дослідники з різних країн приділяють вирішенню проблем *розвитку й виховання толрантності студентів в освітньому процесі ЗВО*. Зокрема, про шляхи розвитку міжнародної толрантності у студентів педагогічних ЗВО йдеться в презентова-

них результатах дослідження групи вчених із Росії. У цій розвідці на основі робіт О. Асмолова, Б. Барбера, Дж. Беррі, М. Міріманової, В. Лекторської, Г. Солдатової та ін. дослідники уточнили мету і завдання розвитку міжнародної толрантності в майбутніх вчителів, а також систематизували її основні критерії та показники. Також вони презентували комплекс педагогічних умов, що забезпечує формування міжнародної толрантності у студентів педагогічних ЗВО. До означеного комплексу входять такі компоненти: а) впровадження активних дидактичних форм і інтерактивних методів навчання в освітній процес, які сприяють формуванню толрантного світогляду учнів; б) організація міжособистісної взаємодії студентів педагогічних ЗВО шляхом включення їх у дослідницьку діяльність; в) актуалізація досвіду толрантного міжнародного спілкування майбутніх учителів через впровадження епізодів толрантності в освітній процес; г) формування у студентів педагогічних факультетів компетенції в галузі забезпечення розвитку міжнародної толрантності школярів в процесі навчання [27].

В іншому дослідженні розкривається вплив педагогів-викладачів (ТЕ) на розвиток *епістемології та толрантності майбутніх учителів* (ПТ), які навчаються за нещодавно запровадженою 4-річною програмою бакалавра (BEd), що пропонується в Департаментах освіти університетів (DoEU) та державних коледжах освіти (GCE) в Пакистані. Нова програма (BEd) є частиною реформування освіти вчителів в Агентстві США з міжнародного розвитку (USAID) в Пакистані для обмеження пропаганди екстремістських цінностей, яка причетна до поширення екстремізму (відданість крайнім поглядам і діям). Викладена політика та рекомендована програмою практика ґрунтуються на принципах конструктивізму, критичного мислення, креативності та ефективної комунікації, які, як очікують автори, визначатимуть способи концептуалізації знань та умінь, а також ставлення студентів до різних соціальних вимірів. Враховуючи, що вищезазначені реформи не зосереджувалися на розвитку викладачів, дослідники зауважують, що варто вивчити те, як традиційно навчені викладачі проваджують цю нову програму, і те, якою мірою вони формують епістемологію та ставлення майбутніх вчителів. За допомогою описового й кількісного дизайну в цьому дослідженні зібрано дані про епістемічність та розвиток толрантності студентів DoEU та GCE. Також були зібрані дані про епістемологію ТЕ, толрантність, взаємодію викладачів і студентів та стратегії їх навчання. Результати аналізу дають підстави дослідникам наголосити на значному співвідношенні епістемології викла-

дачів та толерантності щодо їх навчальних стратегій, а також щодо розвитку епістемології та толерантності в майбутніх вчителів [17].

Формуванню *міжетнічної толерантності* студентів університету як механізму успішної міжкультурної освіти присвячена розвідка, метою якої є з'ясування значення понятійного явища «міжетнічна толерантність» та встановлення, чи існує зв'язок між міжкультурною освітою та розвитком у студентів особистісних якостей, необхідних для реалізації міжкультурної комунікації, співвідносно з формуванням міжетнічної толерантності. Всебічний аналіз цього явища дав змогу дослідникам з'ясувати істотні характеристики досліджуваного феномена міжетнічної толерантності та простежити умови формування толерантності в полікультурному освітньому середовищі університету. На основі емпіричного підходу (анкетування, тестування та опитування) вони дійшли висновку про рівні формування міжнаціональної толерантності як ключової, індивідуально важливої якості особистості. Результати досліджень показали, що формування більш вдумливого і серйозного ставлення викладачів до цієї проблеми шляхом реалізації студентами різних видів діяльності дозволяє залучити їх до процесу міжнаціональної комунікації, вирішення міжетнічних проблем. Підбиваючи підсумок, автори зазначають, що виховання міжетнічної толерантності покращує можливості навчання студентів за рахунок розвитку активності студентів різних етносів, а також стимулювання індивідуального зростання та розширення потенціалу особистості в процесі взаємодії під час міжетнічного спілкування [12].

Толерантність як імператив (безумовна загальна моральна вимога, припис, закон, наказ) вищої освіти і демократії є предметом окремого дослідження, в якому висвітлюються виниклі глибокі занепокоєння через відсутність уваги до демонстрацій: не лише до протиріч між протестуючими та інституційними властями, а й між протестуючими та не протестуючими студентами. Звичайно, зазначає дослідник, протести за своєю природою є проявами відчутно нечуваних та невізнаних вимог та тяжких ситуацій, які роблять спалах протестуючих нестримним. Але, можливо, припускає науковець, те, що найбільш чітко визначило протести студентів, було не пристрасними закликами до економічної доступності, трансформації та деколонізації, а свідчило про їх нестабільність і часом чисту зневагу. Завданням своєї розвідки автор вбачає концептуальний розгляд толерантності як освітнього імперативу в рамках функціонування вищої освіти та реалізації демократії. Якщо вища освіта має виконувати свої обов'язки щодо суспільного блага, то вона

має, на думку дослідника, підтримувати ті чесноти, які, швидше за все, сприятимуть мирному та гармонійному співіснуванню студентів. Автор вдається до вживання таких термінів, як «насильство», «мова ненависті» [11].

У дослідженні з вивчення толерантності студентів університету вирішується *проблема діагностики терпимості* [33]. Авторами цієї розвідки представлено результати діагностичного дослідження толерантності у студентів технологічного університету, які навчаються на технічних та гуманітарних спеціальностях. Під час цього дослідження науковці використовували експрес-опитувальник «Індекс толерантності», який дав змогу оцінити загальний рівень толерантності, та опитувальник «Типи етнічної ідентичності», спрямований на виявлення етнічної ідентичності та її трансформації. Результати цього дослідження свідчать про ефективність навчальної роботи університету щодо розвитку толерантності у студентів, яка здійснювалася з урахуванням даних діагностики, та дають змогу усунути у студентів прояви непереносимості, виявити етнічну ідентичність, забезпечити позитивну динаміку змін у прояві толерантності [33].

Якою має бути освіта для вирішення проблем формування толерантності: світською чи релігійною? На це запитання намагається дати відповідь Ф. Швейцер. Автор порушує багато дискусійних питань. Перш за все, розуміння толерантності, як видається йому, потребує уточнення. Він зазначає, що існує консенсус щодо твердження про те, що толерантність набуває дедалі більшого значення з огляду на зростаючу напруженість у багатьох суспільствах. Потреба в толерантності як основі миру, схоже, зростає і зростає, зауважує дослідник. Проте водночас є й критичні погляди на толерантність. У цій перспективі концепція толерантності розглядається як недостатня, особливо для адекватного вираження відносин, заснованих на взаємності та позитивній оцінці іншого. Ось чому, вважає дослідник, необхідно запитати, яке розуміння толерантності насправді підходить для освіти, яке вводить нас у діалог, особливо з філософією, теологією та теоріями освіти. Однак концептуальних роз'яснень замало, щоб відповісти на друге питання, чи насправді релігія є джерелом толерантності, чи, точніше, перешкодою для толерантності. У цьому плані, на думку автора, стає важливим включити емпіричні висновки, особливо з психології та соціології, щодо того, як релігія, а потім і релігійна освіта, може бути пов'язана з підтримкою толерантності. Чи сприяє релігія чи релігійна освіта толерантності, чи, можливо, навіть перешкоджає толерантності? Чи правда, що, як стверджують деякі люди, «занадто багато релігії» робить людей нетерпимими?

На тлі обговорення таких питань дослідник запитує, що можна зробити в релігійній освіті, щоб насправді підтримувати толерантність, а не протистояти їй [23].

Привертає увагу зарубіжних науковців і *проблема мовної і лінгвістичної толерантності*, необхідної для гармонійного функціонування індивідів у різних соціальних сферах суспільства.

Так, Ф. Хабібুলліна, І. Іванова, Л. Гайнутдінова, зазначають, що пожвавлення явища *вербальної агресії* в сучасному суспільстві спонукає політиків вибирати *мовні засоби вираження толерантності в дихотомії «толерантність / нетерпимість»*. Водночас важливість вивчення мовної толерантності зростає саме в порівняльному аспекті. Підвищена інтенсивність взаємодії між країнами в межах глобальних відносин диктує необхідність грамотного вибудовування політичних контактів. Ці автори описують різноманітність засобів дихотомії толерантності/нетерпимості в сучасному європейському політичному дискурсі, аналізуючи російські і французькі засоби масової інформації, зокрема префіксовані засоби у порівняльному аспекті. Автори зазначають, що в дихотомії «толерантність/нетерпимість» порівняння мов переважають префіксальні морфемні з негативною семантикою. Високочастотними префіксами, які передають невід'ємну природу сучасного європейського політичного дискурсу, є не-, не-, анти-, контр-/не-, де- (дес-), анти-, контр-. Додаткові негативні відтінки набувають префікси із подібним значенням: Hyper-, multi-, ultra-, Pro-, ex-; гіпер-, сюр-, про-, екс-. У функціонуванні префіксів спостерігається тенденція до уніфікації, зокрема в російській мові під впливом сучасних західноєвропейських мов. Порівнюючи словотворчі засоби вираження мовної толерантності в російському та французькому політичних дискурсах, автори виявили як загальні, так і різні особливості. Серед характерних рис обох мов вони виокремлюють використання як традиційних префіксів із позитивною, так і негативною конотацією, а також префіксів зі специфікаційними значеннями (тимчасовість, інтенсивність, територія, прихильність до чогось/когось тощо). Водночас у випадку з французькою мовою, що відображає тенденцію до єдиного критичного підходу західного політичного світу в оцінці сучасних подій, автори виявляють семантичний зсув у реалізації значень префіксів із зони традиційного нейтралітету щодо конфліктів. У російському політичному дискурсі автори спостерігають збільшення кількості запозичених префіксів, що мають міжнародний характер. Дослідники зазначають, що до цього часу залишається висока частота використання префіксальних засобів вираження нетерпимості [15].

Питання *двомовності та толерантності в поліетнічній регіональній спільноті* порушує у своєму дослідженні група науковців (М. Шахбанова, Є. Сусименко, В. Шалін, С. Самігін, В. Суміна, А. Сербіновська, Є. Ярославцева), зауважуючи, що регіональні спільноти є багатокультурними та двомовними (багатомовними). Це ускладнює взаємні контакти народів. Проблема труднощів подолання мовних бар'єрів у багатоетнічній регіональній спільноті вони вбачають у відсутності державної підтримки та спеціального правового регулювання. Одним із найкращих способів вирішення цієї проблеми вони вважають двомовність. Білінгвізм розглядають як володіння двома мовами – рідною та загальнодержавною (так звана мова-посередник). Вибір мови-посередника, як зазначають ці дослідники, визначається соціально-політичними, соціально-історичними та соціально-економічними умовами життя певної етномовної спільноти. Вони наголошують, що представники різних національностей вступають у мовні контакти між собою через державну мову, яка слугує проміжною мовою в умовах багатонаціональної держави. Однак унікальність будь-якого етнічного утворення проявляється через рідну мову. Тому необхідний розвиток гарантій мовних прав людини. Також слід вирішувати проблему двомовності, стверджують автори, на рівні законів про мови, прийнятих у поліетнічних областях, що входять до складу держави [24].

Розуміння соціальних цінностей і ставлення до них через культурну семантику на вербальному матеріалі протиставлення: «tolerance» vs «tolerantnost» – представлено в дослідженні В. Озюменко і Т. Ларіної. Автори цієї розвідки засвідчили, що багато слів, які видаються семантичними еквівалентами, насправді подаються в двомовних словниках як такі, що мають певні семантичні відмінності. Адже це, як вони зазначають, не дивно, оскільки мова є важливою частиною культури і відображає її цінності та установки. Проте ці еквіваленти можуть створити труднощі у спілкуванні та перекладі, оскільки їх схожість оманлива, а елементи їх культури не очевидні. Культурні компоненти можуть бути виявлені, як вони зауважують, за допомогою ретельного семантичного, функціонального та дискурсного аналізу, який може надати важливу інформацію про відмінності між культурами та суспільствами. Ці дослідники вважають, що лексеми, які містять інформацію про «глибинну культуру» [13], тобто культурні цінності та установки, світогляд та соціальну організацію, мають особливе значення для розуміння сучасного суспільства. В їхньому дослідженні аналізуються слова, що стосуються соціальних відносин, а саме слів, що виражають толерантність в англійській (BrE та AmE) та російській мовах, зосереджується

увага на їх подібності та відмінностях. Авторами розвідки взяті дані з англійських та російських двомовних словників, словників визначень, Британського національного корпусу (BNC) та Російського національного корпусу (RNC), а також британських, американських і російських газет та здійснені контрастний семантичний, дефінітивний, дискурсивний та культурний аналізи. Їхні результати засвідчують, що семантика цих слів містить культурні компоненти, що відображають різні типи культур, які відрізняються за змістом та ідеологією. Дослідження також підтвердило, що важливішим є розгляд аксіологічних, психологічних та соціальних аспектів мови в міжкультурній перспективі, оскільки результати таких міждисциплінарних досліджень доповнюють дані соціальних та культурних наук [18].

Проблему *норми та мовної варіації при формуванні толерантності особистості* вчителя вивчали А. Бе Соуза, Т. Сіміоні, і Т.Б. да Сілва на межі соціолінгвістики і лінгвістичної толерантності. Ці дослідники розглядали статус поняття «норма» в межах таких лінгвістичних досліджень, як COSERIU, 1952, 1989; REY, 2001; LUCCHESI, 2015. Вони представили роль цього поняття у формулюванні концепції гетерогенної системи, що має фундаментальне значення для розуміння змінних явищ. На другому етапі їхньої розвідки було проведено емпіричне дослідження, в якому взяли участь вісім студентів федерального університету з південної Бразилії. Мета дослідження полягала в перевірці розуміння ними мовних варіацій. Результати показали, що студенти здатні виявляти випадки варіацій, однак одночасно встановлено, що вони ще не мають реального розуміння того, що таке змінні явища. Вони лише асоціюють варіацію з неконсервативними варіантами. Цей підхід, що приховує роль конкуренції між варіантами в лінгвістичній системі, показує, що студенти ще не досягли реального розуміння гетерогенної системи та її наслідків для мови. Ці автори роблять висновок, що в цьому контексті дискусія про поняття норми може бути корисним інструментом у початковому формуванні мовної толерантності майбутніх учителів мови [25].

К. Янг і С. Монтруль вивчали проблему навченості щодо дативних чергувань в англійській мові [8; 21]. Вони розглядали, як ті, хто вивчає першу мову, продуктивно застосовують у мовленні конструкції з подвійним об'єктом та сукупністю (віддати книгу в бібліотеку / подарувати бібліотеці книгу), виключаючи негативні винятки (подарувати книгу бібліотеці / * подарувати бібліотеці книгу). Їхнє розуміння вивчення першої мови базується на *принципі толерантності*, формальній моделі, яка визначає продуктивність за розподілом властивостей вхідних даних [36; 37]. Цей прин-

цип передбачає етап оволодіння мовою, коли конструкції є продуктивними, а потім етап, коли учні відступають від надмірного узагальнення і формують більш тонко чіткі правила. Ця робота, як уважають дослідники, вимагає формально суворої моделі опанування мови, яка може включати вхідні ефекти та зберігати переваги абстрактної генеративної граматики, не вдаючись до систематичного поступового навчання. Вони здійснили аналіз мовлення на базі даних, отриманих від дітей, щоб підтримати ідею навчання в процесі вивчення ними першої мови, одночасно розглядаючи її потенційну придатність до вивчення другої мови (L2). Отже, в цьому дослідженні *толерантність вивчається в психолінгводидактичному вимірі* [38].

Психологічне явище толерантності людини розглядалося також і в *аспекті юриспруденції, зокрема юридичних мовленнєвих актів*. З огляду на це О. Перез розглядає одну з найскладніших проблем зрілих правових систем, пов'язану з необхідністю збалансувати суперечливі вимоги стабільності та гнучкості. Запит на гнучкість суперечить, як вважає автор, принципу неупередженості, який вважається наріжним каменем верховенства права. У цьому дослідженні науковець вивчає, як закон справляється з цією дилемою, розвиваючи ідею толерантності до непослідовності та неузгодженості. Автор стверджує, що толерантність до інкогерентності виникає внаслідок взаємодії між вивідними та лексико-семантичними правилами, що визначають значення юридичних мовленнєвих актів. Дослідник базує цей аргумент як на моделі мовних актів, яка розробляється ним шляхом обговорення градуйованих мовних актів, так і на ідеї, згідно з якою використання мовних актів регулюється багатьма та потенційно суперечливими умовами. У дослідженні доведено, як ця толерантність дозволяє закону врегулювати напруженість між динамізмом та традицією, представлено його соціологічні та моральні наслідки [20].

Прагматичні випадки *юридичної толерантності* аналізував С. Сміт, який зазначає, що толерантність широко вивчалася і критикувалася в моральній та політичній філософії. Проте науковці порівняно мало знають про існування толерантності в законодавстві. У своєму дослідженні він прагне заповнити цю прогалину в наукових знаннях, закласти концептуальну основу для прагматичної справи щодо правової толерантності. Він наводить основні аргументи, які полягають у тому, що законодавці часто дотримуються правової терпимості до переконань, думок та практик, оскаржуваних і, як правило, роблять це з прагматичних міркувань. Будуючи прагматичну аргументацію щодо правової терпи-

мості, автор дослідження обговорює правові реакції в широкому діапазоні юрисдикцій та переносить їх на широкий спектр спірних моральних питань. Він також розкриває наслідки правової толерантності, аналізуючи її нестабільність та зв'язок із державною владою, окреслює деякі потенційні межі прагматичної правової терпимості, вживаючи релевантні терпимості терміни на зразок «розумна незгода», «спірні моральні проблеми», «свідоме заперечення» [26].

Аналізований нами феномен «толерантність» вивчається також і з *нейропсихологічних і нейролінгвістичних позицій* оцінки толерантності систем машинного перекладу. Група дослідників (Н. Руїс, М. ді Гангі, Н. Бертольдї, М. Федеріко) зауважує, що системи машинного перекладу створюються переважно на текстових ресурсах, які не моделюють явищ, що відбуваються в реальній розмовній мові. Дослідники зауважують, що хоча оцінка систем нейронного машинного перекладу на текстових матеріалах активно досліджується в літературі, мало що було виявлено про складність перекладу даних розмовної мови за допомогою нейронних моделей. Вони вводять та мотивують цікаві проблеми, з якими стикається людина, розглядаючи переклад результатів автоматичного розпізнавання мови (ASR) на системах нейронного машинного перекладу (NMT). Ці науковці перевірили стійкість підходів до кодування речень для моделювання декодерів кодерів NMT, зосереджуючись на кодуванні пар байтів на основі слів: порівняли переклад висловлювань, що містять помилки ASR, у найсучасніших системах кодеру-декодера NMT із сильним базовим рівнем машинного перекладу на основі фраз, щоб краще зрозуміти, які явища, що присутні в результатах ASR, краще представлені в рамках NMT, ніж підходи, що представляють переклад як лінійну модель [22].

До розв'язання проблем *психології інтолерантності* звертається група дослідників М. Веркуйтен, Л. Адельман, і К. Йогісваран, зосереджуючи свою увагу на розкритті різноманітних розумінь нетерпимості. Вони підкреслюють, що нетерпимість, здається, є звичним явищем у всьому світі. Є майже щоденні повідомлення про нетерпимість до біженців та іммігрантів, людей із різних релігійних та етнічних груп і людей, які дотримуються різних ідеологічних поглядів. Однак не всі форми нетерпимості однакові, зауважують дослідники. Вони вивчають психологію трьох розумінь нетерпимості, які не експліковані в літературі. Це: а) *упереджувальна нетерпимість*, заснована на жорсткості, замкненості та антипатії до групи людей; б) *інтуїтивна нетерпимість*, що включає несхвалення переконань або практик поза групою, заснованих на нерелективних реакціях;

(в) *обміркована нетерпимість*, що передбачає втручання в конкретні переконання або практики, які, як вони вважають, порушують моральні принципи та цінності. Вживаючи такі наукові терміни, як «толерантність», «різноманітність», «упередження», «дискримінація», «міжгрупова толерація», «увага», «меншність», і розкриваючи суть цих понять, дослідники стверджують, що ці три розуміння нетерпимості мають різне значення для визначення того, як реагувати на нетерпимість і як незгоди щодо тлумачення прикладів нетерпимості можуть призвести до непримиренних розбіжностей між культурними, релігійними та ідеологічними групами [34].

Відповідь на риторичне запитання, чому мова має значення, дають Я. Береджікян і З. Звальд, досліджуючи *проблему формування толерантності до суспільного ризику під час кризи стримування*. Дослідники аргументовано стверджують, що, незважаючи на очевидні ризики, пов'язані з переговорами про стримування, ми напрочуд мало знаємо про те, як суспільство оцінює ризик під час кризи. У процесі вивчення обмеженого стримування враховуються внутрішні переваги і передбачається, що терпимість суспільства до ризику залишається стабільною протягом всього періоду стримування. Проте, зауважують вони, надійні результати когнітивної психології показують, що толерантність людей до ризику може різко змінитися залежно від того, як формулюються й експлікуються потенційні результати військових дій. Ці науковці оцінюють суперечливі погляди через серію експериментів із прийняття рішень, заснованих на теорії перспектив та аналізі зовнішньої політики, міжнародних зв'язків та версії втрат, прийнятих рішень, війн і витрат. У низці можливих розширених сценаріїв стримування вони демонструють, що просте переосмислення мови, використовуваної для опису можливого результату військових дій, впливає як на готовність громадськості брати ризики, так і на їх готовність до ескалації кризи. Висновки з цього дослідження, як зазначають його автори, зумовлюють тривалу стурбованість щодо невблаганного розподілу ризику, який лежить в основі досліджень, що стосуються непримиренного ставлення населення до ризиків, які лежать в основі досліджень дорожньої сигналізації, пасток стримування і ядерного самотримування [10].

Про толерантність, емпатію та агресію як фактори, що відповідають правилам *онлайн-спілкування* підлітків, молодих дорослих та батьків, йдеться в матеріалах дослідження групи науковців, які переконливо аргументували, що Інтернет-психологія змінила фокус своїх досліджень у напрямі від опису Інтернету як окремого простору, що має постійну взаємодію між офлайн-

та онлайн-спілкуванням, до вивчення соціалізації у світі змішаної реальності в режимі онлайн/офлайн. У цьому дослідженні розкриваються психологічні фактори та фактори активності користувачів під час спілкування в Інтернеті порівняно з офлайн-спілкуванням.

Мета розвідки полягала в розмежуванні ролі активності користувачів, труднощів із регулювання та вираженням агресії, співпереживання та толерантності відповідно до правил спілкування в Інтернеті.

Усі учасники експерименту оцінили, наскільки, ймовірно, вони дотримуватимуться правил спілкування в Інтернеті й в режимі офлайн, та повідомили про рівень своєї активності як користувачів; вони заповнили шкалу залежності від Інтернету в Чені, анкету на агресію Бусса-Перрі, багатовимірну анкету емпатії Девіса та «Індекс толерантності».

У результаті експерименту встановлено, що підлітки загалом є «групою ризику» за недотриманням правил спілкування («Інтернет-етикет»), але це пов'язано з їх загальною схильністю не дотримуватися жодних правил. Як у дорослих, так і в підлітків недотримання правил спілкування в Інтернеті пов'язане з труднощами з регулюванням агресії, толерантністю, емпатією та низьким рівнем схильності до Інтернет-залежності. Науковці дійшли таких висновків: різниця між спілкуванням в Інтернеті та в режимі офлайн пов'язана не з труднощами щодо регулювання агресії (гнів та ворожість), а з відсутністю емпатії і толерантності та наявністю ознак Інтернет-залежності [28].

Важливим для глибокого розуміння аналізованої проблеми толерантності є дослідження, яке демонструє *переваги толерантності полікультурного досвіду*, залежні від сприйняття наявних психічних ресурсів. У ньому Кармітом Тадмором, Инь-ї Хонгом та іншими науковцями доведено, що мультикультурний досвід призводить до більшої толерантності між групами через зменшення потреби в когнітивному закритті (NFCC). Однак необхідні метакогнітивні умови, що сприятимуть цьому ефекту, ще не вивчені. На шести дослідженнях науковцями систематично продемонстровано, що поліпшувальні ефекти впливу мультикультурного досвіду на міжгрупову упередженість досягаються лише тоді, коли люди відчувають, що вони мають достатні психічні ресурси. Психічні ресурси вимірювались під час «парасолькової революції» в Гонконгу (дослідження 1), експериментального маніпулювання в лабораторії за допомогою класичного завдання виснаження (дослідження 2), суб'єктивного згадування (дослідження 3, 4, 5 та 6). Далі вони показали, що помірний вплив сприйнятливої доступності ресурсів на переваги толерантності багато-

культурного досвіду опосередковується знизеним рівнем NFCC (дослідження 1, 5 та 6). Цей ефект був послідовним у різних цільових групах (континентальний Китай, араби, росіяни, чорношкірі, азіатські американці та гомосексуалісти) незалежно від того, чи вимірювався, чи маніпулювався мультикультурний досвід. Загалом, інтегруючи результати аналізу літератури про полікультурний досвід та інформацію про сприйняття виснаження ресурсів, дослідники продемонстрували залежність від держави переваг мультикультурного досвіду, а також надали більш нюансоване уявлення про вплив сприйманого психічного виснаження надалі [29].

Модель Шелінга з *адаптивною толерантністю* використана Л. Урсельмансі і С. Фелпсом у дослідженні, в якому люди моделюються як агенти, які дотримуються простих поведінкових правил, що диктують їх толерантність до інших, їх відповідні переваги в певних місцях і своєю чергою їх рух по географічному або соціальному простору. Їхня інновація щодо попередньої експериментальної роботи полягала в тому, щоб дозволити агентам адаптувати свою толерантність до інших у відповідь на місцеве оточення відповідно до сучасних теорій соціальної психології.

Дослідники показали, що адаптивна толерантність призводить до поляризації рівнів толерантності з різними режимами на обох крайніх точках розподілу. Більше того, агенти самоорганізуються в спільноти подібної толерантності так само, як вони об'єднуються з представниками спільнот того ж кольору шкіри. Отримані науковцями результати стійкі не лише щодо варіації вільних параметрів, але й щодо експериментальних методів адаптації, за яких мігранти динамічно вводяться в корінне населення [32].

М. Басімов, досліджуючи нелінійну природу *соціальної толерантності*, дійшов висновку, що протягом останніх 20-25 років психологія в основному займалася вивченням не таких простих процесів, які можуть вписатися в лінійні моделі. У той же час так звана «значуща», але дуже слабка кореляція (0,2–0,3) часто трактується психологами як досить сильна, що заслуговує на увагу під час інтерпретації результатів. Цей факт автор пов'язує з дефіцитом дійсно міцних лінійних відносин у процесі вивчення складних психологічних об'єктів, через що спостерігається багато серйозних помилок. Дослідник інтерпретує шість залежностей із максимумом і мінімумом при вивченні соціальної толерантності. Це залежності між типами толерантності, а також співвідношенням параметрів толерантності та типами особистості в межах особистого автопортрету. Автор вибирає параметр, відомий як «Відчуття близькості

до своєї родини», який виступає причиною або наслідком у статистичних відносинах з обома типами соціальної толерантності, оскільки цей параметр вважається головним та значущим інтегративним значенням. Іншими параметрами є «Відчуття близькості до людей, які поділяють ваші політичні переконання та позиції», «Ставлення до думки, що головною релігією Росії має бути православне християнство», «Відчуття близькості до колег-студентів (колег по роботі)», «Відчуття близькості з людьми власного покоління (віку)» та складники особистого автопортрета: «Тип (I) Лояльний», «Тип (D) Авантюрний» [9].

Е. Павлова, вивчаючи зв'язки між *толерантністю до невизначеності та творчістю*, зазначає, що толерантність до невизначеності та інтуїція – це такі складники, які пов'язані з продуктивним вибором та іншими видами новацій. Нею описано дослідження творчості (як результат творчої поведінки суб'єкта, оціненої експертами), її самооцінка, інтуїтивний стиль та терпимість до невизначеності серед творчих професіоналів (письменників, композиторів та режисерів, $n = 53$) та студентів-психологів контрольної групи ($n = 593$). За допомогою кореляційного аналізу показано, що психологи ґрунтують свою самооцінку на прийнятті невизначеності, тоді як творчі професіонали орієнтуються на об'єктивні результати своєї творчої діяльності. За допомогою підтверджувального факторного аналізу дослідниця перевірила структурну модель креативності, інтегральну самооцінку творчості й інтелекту та прийняття невизначеності й ризику. продемонструвала позитивний зв'язок інтегральної самооцінки з креативністю та прийняттям невизначеності й ризику, а також негативний зв'язок між творчістю та прийняттям невизначеності й ризику. У результаті доведено, що, на відміну від самооцінюваного інтелекту, інтегральна самооцінка пов'язана як із визнанням невизначеності, так і з успіхом у творчій діяльності [19].

М. Веркуйтен і К. Йогесваран, вивчаючи *соціально-психологічні питання міжгрупової толерантності*, зазначають, що глобальне збільшення культурного та релігійного різноманіття спричинило появу закликів толерувати групові розбіжності для досягнення міжгрупової гармонії. Хоча в багатьох соціально-психологічних дослідженнях, зауважують автори, вивчалась природа стереотипів, упереджень і дискримінації та їх вплив на цілі цих упереджень, мало досліджувались природа та вплив терпимості на міжгрупові відносини, в яких толерантність не вимагає, щоб люди відмовлялися від заперечень проти норм та практики позагрупових об'єднань, а навпаки, взаємно

приспосовувалися. Інтегруючи дослідження з різних соціальних наук, ці науковці дослідили природу міжгрупової толерантності, включаючи три її складові частини: заперечення, прийняття та неприйняття, – доводячи її значення для майбутніх соціально-психологічних досліджень. Вони також продемонстрували деякі психологічні результати дослідження, важливі для соціальних груп, які є об'єктом толерантності. Здійснюючи це, вони презентували складні способи впливу міжгрупової толерантності як на більшість, так і на меншини, а також на динамічну взаємодію обох у плюралістичних суспільствах [35].

Систематичний огляд новітніх досліджень, проведений за останні п'ять років, уможливив формулювання таких висновків.

Толерантність у сучасних соціально-політичних умовах різних держав дедалі більше привертає увагу науковців усього світу; вивчається в різних галузях науки (психології, соціології, педагогіці (освіті), культурології, лінгвістиці, медицині, політології, біології та ін.), а також у багатьох аспектах: психологічному, соціальному, мовному, гендерному, культурологічному, політичному, юридичному, політичному, освітньому тощо.

Незважаючи на галузь науки чи аспект дослідження, центральним ланцюгом будь-якої розвідки залишаються людина та її психічна властивість виявляти толерантність або не виявляти її, бути інтолерантним.

Більшість наявних досліджень толерантності пов'язані з психологічними проблемами:

а) взаємовідносин людей у поліетнічних суспільствах, багатоетнічних регіональних спільнотах;

б) мультикультуралізму;

в) національних мов;

г) вищої освіти, зокрема мовної освіти в одномовному і двомовному навчанні та ін.

Здійснений систематичний огляд зарубіжних досліджень толерантності презентує вітчизняній науці вектори актуальних досліджень, дає змогу науковцям України скорегувати заплановані розвідки в перспективному руслі, рухатися у своїх наукових проєктах з урахуванням світових тенденцій, адже в цивілізованому світі толерантність стає загальнолюдським принципом перцепції, інтеракції і комунікації між різними націями, принципом збереження миру планетарним людством, забезпечення гармонії в співіснуванні та успішній і продуктивній взаємодії.

Перспективи подальшого дослідження пов'язуємо із систематичним оглядом сучасних зарубіжних досліджень комунікативної толерантності психологів як представників соціономічних професій.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Декларация принципов толерантности. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503#Text.
2. Ильин Е.П. Психология общения и межличностных отношений. 2-е изд. 2015. Санкт-Петербург : Питер. 586 с.
3. Малый энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. Толерантность. 1907–1909. в 4 т. Санкт-Петербург.
4. Марголина Т. Толерантность – это не попустительство пороку. Толерантность – это великодушие! *Известия*. 2009. URL: <https://iz.ru/news/345801>
5. Марголина Т. Уполномоченный по правам человека в Пермском крае. URL: <http://ombudsman.hosting.pstu.ru/about/ombudsman/>. (дата обращения: 27 января 2017).
6. Преамбула Устава Организации Объединённых Наций. URL: <https://www.un.org/ru/about-us/un-charter/full-text>.
7. Стернин И.А. Беседы о языке. Толерантность и терпимость. Избранные публикации. 2014. URL: <http://sterninia.ru/index.php/izbrannye-publikatsii/item/188-tolerantnost-i-terpimost>.
8. Baker C.L. Syntactic theory and the projection problem. 1979. *Linguistic Inquiry* 10: 533–81.
9. Basimov M. Non-linear nature of tolerance characteristic "Sensation of closeness to one's family". The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences (EpSBS). 2018. pp. 145–155. DOI: 10.15405/epsbs.2018.02.17.
10. Berejikian J., Zwald Z. Why language matters: shaping public risk tolerance during deterrence crises. *Contemporary Security Policy*. 2020. Vol. 41, Issue 4. pp. 507–540.
11. Davids N. Tolerance as an imperative for higher education and democracy. *South african journal of higher education*. 2019. Vol. 33 No. 4. pp. 62–75.
12. Garipov I.B., Tregubova T.M., Kats A.S., Nasibullov R.R. Formation of inter-ethnic tolerance of university students as a mechanism of successful inter-cultural education. *Revista San Gregorio*. 2019. Núm. 32. pp. 18–22.
13. Guirdham M. "Communicating across Cultures". MACMILLAN PRESS LTD, 1999.
14. Hirsch M., Verkuyten M., Yogeewaran K. To accept or not to accept: level of moral concern impacts on tolerance of muslim minority practices. *British journal of social psychology*. 2019. Vol. 58, Issue 1. pp.: 196-210.
15. Khabibullina F.Y., Ivanova, I.G., Gainutdinova, L.R. The diversity of means of expressing the dichotomy of tolerance/intolerance in contemporary european political discourse: on the material of the russian and french media. F. Uslu (Edr). Materials of the report: «PROCEEDINGS OF INTCESS 2019 – 6th INTERNATIONAL CONFERENCE ON EDUCATION AND SOCIAL SCIENCES». 2019. P. 114–121. Dubai: ARAB EMIRATES.
16. Maximova O.A., Rassolova E.N., Nagmatullina L.K. Interactive language strategy of the family as a factor in the formation of ethnic tolerance in a multi-ethnic society. *Turismo-estudos e praticas*. 2019. № 2.
17. Ning B., Rind I.A., Asad M.M. Influence of Teacher Educators on the Development of Prospective Teachers' Personal Epistemology and Tolerance. Sage open. 2020. Vol. 10. Issue 1. Pp. 1–14.
18. Ozyumenko V., Larina T. Understanding social values and attitudes through cultural semantics: tolerance vs. Tolerantnost'. F. Uslu (Edr). Proceedings Paper: «5th international conference on education and social sciences (Feb., 05-07)». 2018. Pp. 589–595. Istanbul. Turkey.
19. Pavlova E.M. Model of connections between self-esteem of creativity and intelligence, tolerance of uncertainty and creativity. *Psychology-journal of the higher school of economics*. 2018. Vol. 15. No. 1. pp. 69–78.
20. Perez O. Tolerance of incoherence in law, graded speech acts and illocutionary pluralism. *Legal Theory*. 2020. Vol. 26, Issue 3. pp. 214–249.
21. Pinker S. Learnability and cognition: The acquisition of argument structure. 1989. Cambridge, MA: MIT Press.
22. Ruiz N. Di Gangi, Mattia A., Bertoldi N., Federico M. Assessing the tolerance of neural machine translation systems against speech recognition errors. Proceedings Paper: «18th Annual Conference of the International-Speech-Communication-Association». (AUG 20-24, 2017). Vols 1-6: situated interaction. 2017. Stockholm, Sweden.
23. Schweitzer F. Education for tolerance: secular or religious? Aslan E., Rausch M. (Edr). Religious education: between radicalism and tolerance. 2018. pp. 19–34.
24. Shakhbanova M.M., Susimenko E.V., Shalin V.V., Samygin S.I., Sumina V.Y., Serbinovskaya A.M., Yaroslavtseva E.F. The problem of bilingualism and tolerance in the multiethnic regional community. *Revista san gregorio*. 2018. Núm. 27. pp. 22–33.
25. Simioni T., de Souza A., da Silva T.B. The notion of norm, the linguistic variation and the teachers formation: between the sociolinguistics and a "linguistics of tolerance". *Soletas*. 2018. Núm. 35. pp. 28–54.
26. Smet S. The Pragmatic Case for Legal Tolerance. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2019. Vol. 39, Issue 2. pp. 344–373.
27. Soldatchenko A.L., Velikanova S.S., Rudakova S.S., Kharitonova S.V., Vakhitov R.R., Chernykh O.P. Interethnic tolerance development ways among pedagogical students at University. *Propósitos y Representaciones*. 2021. Vol. 9(SPE1).
28. Soldatova G.U. Rasskazova E.I. Tolerance, empathy, and aggression as factors in compliance with rules of online communication by Russian adolescents, young adults, and parents. *Psychology in Russia: State of the Art*. 2019. Vol. 12, No 2. pp. 79–93.
29. Tadmor C.T., Hong Y.-y., Chao M.M., Cohen, A. The tolerance benefits of multicultural experiences depend on the perception of available mental resources. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2018. Vol. 115, Issue 3. pp.: 398-426.
30. Testolin M.J., Sanfelice G.R., Silva A.L. dos S. Solidariedade ou tolerância? a recepção de futuros/as professores/as sobre as representações não heteronormativas nas mídias de entretenimento. *Revista Tempos e Espaços em Educação*. 2020. Vol. 13, Nº 32. pp. 1–20.
31. Tolerance noun (ACCEPTANCE) – definition in British English Dictionary & Thesaurus – Cambridge Dic-

tionary Online. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/tolerance>

32. Urselmans L.A., Phelps S. Schelling model with adaptive tolerance. *PLoS One*. 2018. Vol. 13(3). Article number: e0193950.

33. Vagaeva O.A., Mihalets I.V., Morozova S.M., Dudareva M.A. Study a tolerance of university s tudents (anexample – Penza State Technological University). *Amazonia Investiga*. 2020. Vol 9, No 26. pp. 319–326.

34. Verkuyten M., Adelman L., Yogeeswaran K. The psychology of intolerance: unpacking diverse understandings of intolerance. *Current Directions in Psychological Science*. 2020. Vol. 29, Num. 5. pp. 467–472.

35. Verkuyten M., Yogeeswaran K. The Social Psychology of Intergroup Toleration: A Roadmap for Theory and Research. *Personality and Social Psychology Review*. 2017. Vol. 21, Issue 1. pp. 72–96.

36. Yang C. On productivity. 2005. *Linguistic Variation Yearbook*. Vol. 5, Issue 1: 333–70.

37. Yang C. The price of linguistic productivity: How children learn to break the rules of language. 2016. Cambridge, MA: MIT Press.

38. Yang C., Montrul S. Learning datives: The Tolerance Principle in monolingual and bilingual acquisition. *Second Language Research*. 2017. Vol. 33. Issue 1. pp. 119–144.